

V МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

«Чуму» Камю відносить до романів про антифашистську боротьбу й рух Опору, та для цього є свої підстави. Автор сам прямо проголошував: «Явний зміст “Чуми” - це боротьба європейського руху Опору проти фашизму» [3]. Говорив він і про те, що прагнув у романі «відбити атмосферу задухи, в якій ми жили, атмосферу загрози й вигнання, в якій скніли». Однак усім цим зміст твору далеко не вичерпується, навіть більше, акцент у ньому зміщено на трактуванні позачасових філософських проблем буття. «Водночас, - провадив Камю, - я поширив значення цього образу (образу чуми) на буття в цілому» [2].

Окрім загальної геніальності твору, вражають його окремі частини, зокрема розмови інтелектуалів доктора Ріє та Тарру, які досліджують одвічні питання людської сутності, такі як можливості окремих особистостей, страх, мужність, відчай та любов. Кожен читач може знайти в їх діалогах нові цікаві думки, які надихнули його на власні роздуми та висновки. Це може сприяти інтелектуальному росту та розвитку особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Альбер Камю. Коротка біографія. URL : <https://zarlit.com/textbook/11klas/27.html>
2. Відображення філософських поглядів Альбера Камю у його романі «Чума». URL : <https://osvita.ua/vnz/reports/philosophy/13297/>
3. Навчальний посібник «Основні тенденції розвитку прози ХХ століття». URL : <http://elcat.pnpu.edu.ua/docs/%D0%9D%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf>

УКРАЇНСЬКО-НІМЕЦЬКІ ЛІТЕРАТУРНІ ВЗАЄМИНИ: ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Скуратко Т. М.

кандидат філологічних наук, доцент

Тернопільський національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка

м. Тернопіль, Україна

Важливим чинником літературного процесу є обмін культурними цінностями. Окремі аспекти історії українсько-німецьких літературних зв'язків висвітлено у наукових студіях М. Зимомрі, І. Зимомрі, М. Іваницької, Н. Кривець, Д. Наливайка, Я. Погребенника, Є. Прісовського та ін. Важливою науковою розвідкою з цієї тематики є кандидатська дисертація Я. Лопушанського «Рецепція української літератури в німецькомовному світі (перша пол. ХХ ст.)».

Наголосимо, що українсько-німецькі літературні взаємини мають тривалу історію, яка сягає часів Київської Русі. Уже в німецьких історико-літературних пам'ятках XI–XII ст. віднаходимо згадки про літературне життя Київської Русі. Так,

V МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

про контакти Київської Русі з країнами Західної Європи йшлося в тогочасних західноєвропейських хроніках та космографіях. Наприклад, у західних хроніках віднаходимо опис події 959 р. – прибуття послів княгині Ольги до майбутнього німецького імператора Оттона I з проханням прислати на Русь єпископа та священників; Оттон I з радістю скористався можливістю схилити Русь до «західного християнства» і послав до Києва єпископа Адальберта.

Північнонімецький хроніст Адам Бременський, видатний географ XI ст. у своїй праці «*Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum*», описуючи контакти Київської Русі з країнами Західної Європи, характеризує Київську Русь як велику державу, а Київ називає «*aemula sceptri Constantinopoliet classicus decus Graeciae*» («суперником Константинополя і найкращою окрасою грецького світу»).

Зазначимо, що вплив української літератури віднаходимо і в західноєвропейській художній літературі X I–XII ст.: скандинавських сагах, німецькій епічній поезії, французьких *chansons de geste* (піснях про діяння) і лицарському романі. Так, в епічній німецькій поемі XIII ст. «Ортніт» одним із головних героїв є Ілля з Русі (*Ilias von Riuzen*), чорний стяг якого прикрашало зображення золотого льва (характерно, що в гербовнику Грюненберга XV ст. цей герб репрезентував цілу Русь).

Українсько-німецькі літературні зв'язки доби Відродження сприяли поширенню гуманізму й ренесансної культури на українських землях в XV–XVI ст. Практика навчання української молоді в європейських університетах створювала важливі передумови для включення українського народу в творення слов'янської культури Відродження. В епоху Бароко теж простежуються українсько-німецькі літературні взаємини, адже бароко було інтернаціональним стилем за своїм характером і типологією, маючи здатність гнучко пристосовуватися до національних умов та традицій, включати їх елементи до своєї художньої системи і набирати рис національної своєрідності.

Значно тіснішими є українсько-німецькі літературні взаємини починаючи з XIX ст. Уже в першій половині XIX ст. у працях німецьких дослідників з'являються перші згадки про І. Котляревського як письменника, про його твори. Саме доба романтизму в історії українсько-німецьких літературних відносин стала важливим етапом, адже у цей час спостерігаємо звернення німецьких письменників до української теми, відображення життя й історії українського народу в їхніх творах. Інтерес до життя й історії українського народу з XIX ст. поєднується із зацікавленістю українським фольклором. На початку XIX ст. у німецькій літературі з'являються переклади козацьких пісень. Зазначимо, що крім зразки української народнопісенної творчості були перекладені німецькою мовою та видані 1829 р. у збірці «*Ruthenische Volkslieder*» В. Поля.

Зосередимо свою увагу на найяскравішому періоді розвитку української літератури – історії української літератури XX століття, саме у цей час можемо простежити тісні українсько-німецькі літературні взаємини. Звернувшись до творчості митців-шістдесятників, помітимо, що шістдесятники часто зверталися до одвічної теми Фауста і Мефістофеля.

V МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

Якщо ж звернутися до образу гетевського Фауста, то його корені сягають образів Прометея і Геракла. Конкретними джерелами, до яких звертався Й. В. Гете у своїй 60-річній праці над «Фаустом», є середньовічна легенда, яка у 1587 р. була викладена Й. Шнісом в «Історії про доктора Йоганна Фауста, відомого чаклуна та чорнокнижника», трагедія англійського драматурга XVI ст. К. Марло «Трагічна історія життя та смерті доктора Фауста» та легенда про Симона-мага, а також вистави народного лялькового театру. Образ Фауста у поемі Й. В. Гете уособлює все людство, однак він не є ідеальною особистістю, адже вміщує у собі дві душі: одну – пов'язану з цим світом, іншу – спрямовану у небесні сфери, втілює ідею повноти життя, без турбот, обмежень і законів. Твір Й.В. Гете став своєрідним художнім синтезом усієї доби межі XVIII – XIX ст., у ньому відобразилися філософські ідеї Г. Лейбніца, Б. Спінози, І. Гердера, І. Канта, Й. Фіхте, Ф. Шеллінга, Г. Гегеля, художні пошуки Ф. Шиллера, Ф. Гельдерліна та йенських романтиків.

У цьому контексті цікавою є ліро-епічна поема українського поета І. Драча «Ніж у Сонці». І. Драч спирається на традиції попередників. Але якщо у Й. В. Гете герой переважно вдається до містики (знаки Макрокосма, Духа Землі), то персонаж українського митця, збагачений історичним досвідом віків – «од вітряків до полину ракет» – чіткіше бачить перспективу: йому не вибирати – з людьми чи без людей, зі знаннями чи без них, з землею (не тим же Духом Землі?!) чи відірваним від неї. Поет із великою пристрасною прагнє відтворити першу спробу свого молодого завзяття «звільнитись від «пут особистого», – за Ейнштейном, – від існування, в якому панували бажання, надії і тривіальні почуття» [3, с. 101], в ім'я великої мети врятування людства від небезпеки. Певно, саме тому великий правдошукач Г. Сковорода, помічаючи на лобі «знак неправоти» (знову ж таки виникають непередбачувані асоціації з містичними знаками у Й. В. Гете), все ж благословляє сучасного Фауста на великий політ, певно, вважаючи (можливо, це й надто сміливий домисел), що активна дія героя, справа в ім'я великої мети (у Й. В. Гете: «Спочатку було діло!») зцілить певну хворобливість цих шукань.

Як і в Й.В. Гете, у І. Драча виведений антипод Фауста – Мефістофель (у поемі просто чорт), хоч поданий цей образ українським митцем дещо пунктирно. В обох авторів каскади від випробувань, які чекають правдошукача Фауста, передують підготовчий діалог Мефістофеля з ученим. Зазначимо, що у І. Драча це швидше монолог самого тільки Мефістофеля: *Я вічний чорт. І лай мене, й не лай, / Я поведу тебе в таку дорогу, / Що проклянеш ти свій священний край, / І замір свій, і молоду тривогу* [2, с. 88-89]. І. Драч свідомо відмовляється від гетівської схеми, що відповідала сентименталістським уподобанням німецького класика. Випробування сучасного Фауста І. Драч сміливо вводить у контекст епохи. Наприклад, у розділі «Божевільна, Врубель і мед» автор зворушливо змальовує образ матері, яка, втративши на війні трьох синів, збожеволіла. Емоційного забарвлення авторського нарративу не знижує навіть декоративний образ Врубеля: *«...До Третяковки нині / Така печаль долинула відсіля, / Що Демон все розкидав на картині, / Всіх розігнав, відчувши дикий біль...»* [2, с. 91]. Показовим тут видається нам те, як майже до двоплановості роздвоюється образ Мефістофеля (Демона). Війна для автора явище

настільки протиприродне, що навіть Демона, на його думку, воно повинно вивести з душевної рівноваги.

У поемі І. Драча основний стрижень – це конфлікт «сонячного» гуманістичного, творчого і руйнівного, «мефістофельського» начал. Точки перетину символічно-узагальненого і життєво-конкретного начал з одного боку роблять сонце втіленням моральних категорій краси, правди, самопожертви задля великої мети, а з другого – підносять явища реальні («Божевільна, Врубель і мед», «Похорон голови колгоспу») до філософського узагальнення. Новаторством І. Драча є прагнення проникнути в історичні, соціальні, морально-етичні площини епохи, сміливе зближення з правдою життя, застереження від загрози атомної війни – «ніж у Сонці».

Проаналізувавши монолог голови колгоспу із поеми І. Драча: *«А ти, Бетховене, прости мене за те, / Що я не мав часу прийти до тебе, / Що знаю я симфонії полів, / Але твоєї жодної не знаю. / Прости мені, Бетховене, за це»* [2, с. 93], вбачаємо спорідненість цього епізода зі сценою «Біля міських воріт» у «Фаусті» Й. В. Гете. Розв'язуючи проблему єдності особистості з народом, український митець проводить свого ліричного героя і через це випробування: *Мене хрестили всі хрести довкола, / Благословляли люди і дерева...* [2, с. 93]

Погоджуємося з думкою М. Ткачука, який вбачає у цих епізодах цілком реалістичні, але все ще замовчувані в період літературної молодості І. Драча, картини радянської дійсності. Коментуючи їх, критик, зокрема, зазначає: «Мефістофель вважає ліричного героя «своїм», закликає пристати до свого «вічного кодла» – темних сил, зла, до людей нищих, душевно бідних, денаціоналізованих, перевертнів, що можуть сіяти тільки морок. З точки зору «священного краю», України він на боці тих, хто проводив голокост у 1933 році, репресії у 1937 році, хто служив кривді, на трагедію України він дивиться очима «синьоглумими»...» [5, с. 63]. Намагаючись пізнати вселюдське зло, І. Драч підносить цю проблему до філософських узагальнень. Гонка озброєнь, у якій однаково винні обидві сторони розколотого навпіл світу, – це найбільша підлість проти людства, проти краси і гармонії Всесвіту, бо ж *«Сонце – це втілення людських прагнень до правди, до краси, до сміливості, до справедливості. Як виникло Сонце? Сонце виникло у фокусі людських поглядів, звернутих у небо, бо ж людина звикла дивитись у небо, якщо вона не тварина»*[2, с. 98]. Поет порушує питання: *Чому на Сонці плями?* – і сам же відповідає: *«Всяка людська підлість, дим війни і крик вдів споконвіку осідають на Сонці. Тому воно так потемнішало»* [2, с. 98]. Отже, естетичний зміст і художня структура ліро-епічної поеми І. Драча «Ніж у Сонці», як і твору німецького поета «Фауст» Й. В. Гете, визначається передусім характером переживання історичної епохи, конкретними фактами і обставинами буття народу.

Українсько-німецькі літературні взаємини мають тривалу історію. Тому важливо проаналізувати форми рецепції національного письменства в німецькому літературному процесі, типологічні сходження, відповідності, аналогії між літературними явищами в українському та німецькому письменствах, з'ясувати контактено-генетичні зв'язки української і німецької літератур та сприйняття, вивчення, перекладання німецької літератури в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брицький П.П., Бочан П.О. Німці, французи і англійці про Україну та український народ у XVIII–XIX століттях. Чернівці: Технодрук, 2011. С. 86.
2. Драч І. Ф. Поєми / упорядкув. та післямова А. Ткаченка; Передм. М. Жулинського / Драч І. Ф. К.: Генеза, 2006. 512 с.
3. Ільницький М. Іван Драч: нарис творчості / М. Ільницький. К.: Рад. письменник, 1986. 221 с.
4. Погребенник Я. Німецькомовний контекст творчості О. Кобилянської. Чернівці: «Рута», 2005. С. 61.
5. Ткачук М. «Українські коні над Парижем». Поєма І. Драча «Ніж у сонці» // Інтерпретації. Літературно-критичні статті, творчі портрети українських поетів XX століття. Тернопіль: Збруч, 1999. С. 60–71.

ГАЛИЧИНА ТА ЇЇ ВІДОБРАЖЕННЯ В НІМЕЦЬКОМОВНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Дзись Т.В.

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри німецької філології та методики навчання німецької мови
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна*

Дзись Н.Т.

*аспірант кафедри німецької філології та методики навчання німецької мови
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна*

Катериняк А.П.

*асистент кафедри німецької філології та методики навчання німецької мови
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна*

Йозеф Рот у нарисі „Мандрівка по Галичині. Місцевість і люди” (1924 рік) міркував, що „Галичина самотня, забута світом, але не ізольована <...>, в ній більше культури, ніж можна припустити <...>... в неї є власна втіха, власні пісні, власні люди і власний блиск”[3, с.155].

Народжений в Бродах Львівської області, маючи рідню у Львові, хлопець єврейського походження, Йозеф Рот невдовзі не тільки прийняв християнство, але й